

Juhani Seppovaara

S
H
A
M
E
S
T
A
R
K
K
I-
R
I

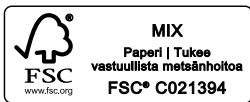


DOCENDO

SHAKKI- MESTARI

Juhani Seppovaara

DOCENDO



Copyright © Juhani Seppovaara ja Docendo 2024
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Graafinen suunnittelu ja taitto: Minna Luoma
ISBN 978-952-382-859-9
Painettu EU:ssa

Jo vuosia sitten olin kaavaillut loppuni, jos se tulee ennakkoaavistuksen kera kuten vanhoilla munkeilla. Menen vielä kerran lapsuuteni lomasaaressa. Istun rantakalliolla, katselen iäisen meren välkettä. Nousen ylös ja hakkaan halkoja saunan lämmitämiseksi. Paksuin pölkky on niin oksainen, ettei se suostu halkeamaan. Käytän metallista kiilaa, joka juuttuu kiinni. Hakkaan ja hakkaan, hiki valuu, katse hämärtyy ja hengitys käy raskaaksi. Lopulta kuuluu ratkaiseva rusahdus pölkyn antaessa periksi, viimeinen leimahdus tästä maailmasta.

Loppu tulee olemaan erilainen. On pakko käsittää, ettei sen suunnittelu ole vallassani.

Selkääni oli ilmestynyt luomi, jonka huomaisin sattumalta vaatteiden sovituskopin peilistä. Luomi näytti peippikuoriaisen peitinsiiveltä, jossa kimmelsi sateenkaaren värejä. Toivoin sen kohoavan siivilleen, mutta sitä se ei tehnyt.

Ihotautilääkäri leikkasi luomen ja toimitti sen tutkittavaksi. Se paljastui melanoomaksi, mutta ei tiedetty oliko se lähettänyt etäpesäkkeitä. Kasvainkudosta leikattiin laajemmalla alueelta.

Oireita ei ollut tai oli vain ajoittaisia voimattomuuden ja ahdistuksen puuskia, mutta ne eivät olleet mitään uutta. Rauhoitu, sanoin itselleni. Turhaan. Tulosten odottelu vei yöunet ja pakollisia arjen askareita hoidin apatian vallassa.

Jouduin jatkotutkimuksiin. Myöhemmin menin syöpätautien erikoislääkärin vastaanotolle. Tämä pani kätensä olalleni ja sanoi, että syöpäni oli aggressiivista lajia, ja etäispesäkkeitä oli levinnyt imusolmukkeiden kautta eri puolille ruumistani.

Lyyhistyin tuolillani enkä osannut sanoa mitään. Tajusin elämäni saaneen tuossa silmänräpäyksessä uuden suunnan.

Olin aiemmin hermoillut taudeista, joihin saattaisin sairastua, vaikka tiesin pelon voivan altistaa sellaisiin. Tuntui kuin kaitselamus olisi nyt sanonut pilkallisesti, etten ollut hermoillut suotta.

Leikkaushoito olisi ollut mahdollinen, mutta melanooman uusiutumisariski oli kuulemma tässä tapauksessa erityisen suuri. Levinnyttä melanoomaa ei voida parantaa, lääkkeillä saattoi vain jarruttaa taudin etenemistä ja oireita sekä lievittää niitä.

En uskaltanut kysyä paljonko aikaa olisi jäljellä. Ei tehnyt myöskään mieli ottaa selvää, miten tauti etenee eikä liioin sitä, milloin tuskalliset oireet alkavat ja ymmärrys hapertuu. Päätin kulkea ihmiskunnan esimerkkiä seuraten selkä edellä kohti kuulun reunaa.

Hoipuin kadulle, jossa ruuhka-ajan liikenne pauhasi. Ihmiset palailivat toimistaan. Lapsi repi suklaapatukan päällyspaperin irti ja heitti sen kadulle. Etäällä hälytysajoneuvon sireeni ujelsi. Kaikki oli ennallaan, vaikka mikään ei ollut. Se tuntui kummalliselta.

Räystäään kimmeltävien jääpuikkojen varjot erottuivat terävinä vaaleaa seinää vasten. Puikoista tippui hiljakseen vesipisaroita. Pian puikot putoavat. Myös napajäätiköt sulavat. Kasvaimeni pysyvät.

En palannut kotiin vaan harhailin kuin unissakävelijä Prenzlauer Bergin katuja, joihin olin ehtinyt kiintyä. Ei ollut mitään syytä niin tehdä, mutta ei myöskään mitään syytä olla tekemättä.

Alkoi hämärtää. Istahdin kantakahvilani Al Hamran ulkoterassille, otin tuolinkarmilta huovan ja kietouduin siihen. Cap-

puccino tuotiin pyytämättä pöytääni kuten aina. Tarjoilija sanoi, että olin tänään myöhään liikkeellä. Hän huomasi apeuteni ja luin hämmennyksen hänen kasvoiltaan, mutta en sanonut mitään.

Jos ystäväni Daniel olisi sattunut tulemaan kahvilaan, olisin mieluusti pelannut shakkia hänen kanssaan. Se olisi antanut muuta ajateltavaa ja sulkenut pois shakkiin liittymättömät mietteet. Selailin Berliner Zeitungia kunnes huomasin, ettei lukemisesta jäänyt mitään mieleen.

Soisi vanhenemisen olevan armelias osa elämää, jossa elämänvirta ehtyy omia aikojaan ja otamme sävyisästi vastaan väistämättömän. Tauti katkaisi sen normaalin kulun. Sen polveilua vastaan ei ollut mitään tehtävissä. Ihmeparantumisiin en uskonut. Tajusin elämän haurauden, kun kohtalon sormi osoitti minua. Valitusosoitetta ei ole.

Läheisimmän ystäväni Ilpon lähtö oli jo valmistanut lopun ymmärrykseen. Olin istunut Helmholzplatzin puiston penkillä, kun kännykkäni piippasi. Ruudulle ilmestyi Ilpon entisen vaimon tekstiviesti: Ilpo on löydetty kuolleena vuoteestaan.

Mustat kirjaimet harmaalla pohjalla sumenivat silmissäni. En tahtonut käsittää viestiä.

Illemmalla poistin Ilpon yhteystiedot kännykästäni, mikä oli lähdön lopullinen sinetti. Samalla tajusin, että yhteystiedoissani oli muutama muukin numero, joihin ei enää vastata, ja etunimiä, joita en osannut yhdistää keneenkään.

Viesti ei tullut aivan puskista. Aaro Hellaakoski ja Pentti Saarikoski kuuluivat Ilpon mielirunoilijoihin. Hellaakosken myöhäisrunoista henki nöyrä kiitollisuus elämästä. Näiden runojen sävyyn Ilpo ei ollut enää kyennyt samaistumaan. Saarikosken teoksista huokuva väsymys ja apeus luonnehtivat hänen loppuvuotiaan. Mietin, kumman runoilijan sanoma tuntuu päivieni illassa läheisemmältä.

Aiemmin ajattelin kaikella olevan tarkoituksensa, myös kärsimyksellä, ja uskoin vastoinkäymisten saattavan nostattaa myöhempää myötätuulta. Mutta mitä tarkoitusta tappava tauti palvelee?

Lapsuuden onnessa ei ollut mitään opeteltavaa, ja aikuisena hölmökin osaa siitä nauttia. Ehkä se oli saanut aikaan tarpeen harjaantua kärsimykseen. Oli hyväksyttävä elämään sisältyvä traagikka.

Jossain venäläisessä klassikossa kuolemansairas mies ylisti elämän riemua. Sitä lukiessani ajattelin, ettei tuota voinut sanoa ihminen, jolta kaikki oli onnistunut. Joseph Brodsky kirjoitti tunteneensa vain murheen kanssa solidaarisuutta, mutta niin kauan kuin hänen suunsa ei ole täynnä savea, siitä on kuuluva kiittolaisuutta.

Dostojevskin romaanissa *Idiootti* pappi oli tullut mestauslavan äärelle ilman pyhää ehtoollista. Kuolemaantuomitut ihmettelivät, miksei heille suotu mahdollisuutta viimeiseen ripittäytymiseen ja synninpäästöön. Silloin he kuulivat, että heidät oli armahdettu. Tätä he pitivät loukkauksena; he olivat turhaan keränneet rohkeutensa kohdata kuolema arvokkaasti.

Jos nyt kuulisin, että röntgenkuvat olivat sairaalassa sekoituneet eikä syövän etäpesäkkeitä ole, en osaisi käänteestä loukkaantua, saati pettyä.

Taide tarvitsee epätoivoa ja kuolemaa sekä flirttailee romanttisesti sen kanssa. Ei tuollaisia muuten kirjoitettaisi, patsaita veistettäisi eikä sinfonioita sävellettäisi. Kirjastojen hyllyt notkuvat murhien painoa. Myös kirjallisuudessa tapaa ristiriitaisia ajatuksia siitä miten elää, kun kalma kurkkii selän takana. Joku oli sanonut, ettei pelkää kuolemaa, mutta ei tahtoisi olla paikalla, kun se tulee.

Oli rauhoittavaa puhua iäiseen uneen vaipumisesta tai maallisista kahleista vapautumisesta. Hautajaispuheissa ei ollut tapana

puhua veivin heittämisestä. Sotien pommituksissa kuollaan, rintamalla kaadutaan. Kotirintaman uhri ei saa sankarin sädekehää, vaikka hän toimisi uhrautuvammin kuin etulinjan sotilas. Kuolema on spektri, joka myös ilmaisullisesti heijastelee elämän sävyjä.

Itsesääliltä tuskin vältyn, mutta toivoin, ettei se käänny katkeruudeksi elämälle. En halua lähteä käsi nyrkkiin puristettuna. Kyynisyys ei pelasta ketään.

Käsitin, mitä perusturvallisuus ja onni arjen pysyvyydestä merkitsevät, kun niitä ei enää ole. Miten käytän ajan, kunnes seinäkelloni punnus nojaa lattiaan ja sen arkista harmoniaa kuvastava raksutus vaikenee? Kenelle kerron sairaudestani ja miten? Pitäisikö kertoessaan esittää vahvaa ja lohduttaa kuulijaa, vaikka synkkyys kalvaa mieltä?

Lusikoin loput kermavaahdot kupistani ja nuolin lusikan puhtaaksi. Tarjoilija toi viereiseen pöytään lasilliset valkoviiniä ja kysyi minulta, onko kaikki hyvin. Nyökkäsin ja ajattelin kaiken sen olevan, mihin hän voi vaikuttaa.

Naapuritalossa asuva Marie pysähtyi eteeni. Hän osoitti kävelykepillään valkoviiniä juovaa paria ja sanoi minulle, että myös me olimme kerran nuoria ja kauniita. Kysyin, kaihosiko hän tuota aikaa. Hän hymähti ja jatkoi matkaa.

Marie oli kerran kutsunut minut kahville ja kertonut elämästään. Helmikuisena aamuna 1942 hänen äitinsä pidätettiin ja hän joutui mukaan. Hänen ikkunastaan näkyvällä leikkipaikalla oli kokoontumispaikka, jossa kuorma-auto odotti. Lähitalojen viimeiset juutalaiset oli lastattu autoon.

Birkenaun keskitysleirin portilla sotilas riuhtaisi Marien eroon äidistään. Hän odotti näkevänsä äidin vielä samana päivänä. Hän ei kuullut äidistään enää koskaan mitään. Hänen upseeri-isänsä oli ammuttu vuotta aiemmin Krakovassa, kun tämä oli kieltäytynyt teloittamasta vangiksi saatuja puolalaisia upseereita.

Marie vietiin Birkenauista Sachsenhausenin keskitysleiriin lapsille tarkoitettuun koulutuslaitokseen. Leirin sairaalassa hänestä koulutettiin sairaanhoitaja. Sodan jälkeen hän työskenteli röntgenosastolla Berlin-Buch-sairaalassa. Saksojen yhdistyttyä hän oli ensimmäisiä, jotka saivat lähtöpassin, kun Charité-sairaala nielaisi kilpailijaksi kokemansa Berlin-Buchin. Marien mielestä oli siirretty rahan diktatuuriin.

Al Hamran punaiseen tähteen syttyi valo. Palatessani iltaisin kotiin näin sen loisteen jo etäältä ja tunsin oloni kotoisaksi. Se näkyi myös asuntoni ikkunoista. Olin taannoin havahtunut siihen, että kotikoivu puuttui, vaikka tähti minulla jo oli. Kaivoin metsiköstä koivuntaimen ja istutin sen peltiseen ämpäriin parvekkeelleni.

Berliiniin oli syntynyt hieno ystäväpiiri. Samaan aikaan siteeni Suomeen olivat hiipuneet, ja läheisten tapaamiset harventuneet. Oli viimeinen hetki korjata tilanne. Myös perintöasiat ja muut käytännön järjestelyt piti hoitaa valmiiksi. Niiden miettiminen sai tuskanhien otsalle.

Kirjahyllyssäni oli metrikaupalla kirjallisuuden helmiä. Monia niistä tuskin lukisin uudestaan, vaikka vuosia riittäisi, mutta ne kertoivat, missä ajatukseni olivat eri aikoina vaellelleet. Niiden päälle kerääntyy tomua senkin jälkeen, kun itse olen muuttunut ruukulliseksi tuhkaa.

Isoisäni isältä periytyneet Johann Wolfgang von Goethen kootut teokset olin tuonut tunnesyistä Berliinin. Tiesin, etten niitä lue, jo fraktuurateksti on vaikeaselkoista. Aion tutkia vain kohtia, joihin oli tehty lyijykynällä merkintöjä. Muutamalla hurmahenkisellä opiskelutoverillani oli toveri Vladimir Leninin kootut teokset kirjahyllyn koristeena. Joku heistä oli teeskennellyt lukeneensa ne.

Kerrottiin Goethen viimeisiksi jääneiden sanojen kuuluneen: *Mehr Licht*, enemmän valoa. Ehkä hän näki vielä valon leimahduksen tai toivoi näkevänsä. Nyt epäilin hänen sanoneen *Mehr nicht*,

ei enää mitään. Anton Tšehov kuulemma sanoi: *Ich sterbe*, kuolen. Jos alkuperäinen aikeeni toteutuisi, voisin huudahtaa: se halkeaa sittenkin.

Näihin lopun sanoihin ei ollut luottamista. Niissä haluttiin usein nähdä kristallisoitunut viisaus, jota sanoja ei ollut tarkoittanut, jos oli edes lausunut.

Kiinnostuin Sisiliasta, kun olin lukenut Goethen sanoneen, että ellei ole nähnyt sitä, ei ole nähnyt Italiaa. Hän aikoi käydä Sisilian kiertueellaan myös Syrakusassa, mutta ei ollut niin tehnyt. Kävin siellä hänen puolestaan. Kun katselin barokkihuvilan teras-silta välkehtivää Välimerä, ajattelin ehkä viettäväni siellä elämäni ehtoon, jos jotain dramaattista tapahtuu.

Kirjailija Göran Schildtiä auringossa kylpevän Välimeren muisto auttoi kestämään talvisodan painajaiset rintamalla ja tus-kalliset yöt sotasairaalassa. Hän ajatteli, että jos selviää elävänä, hän lähtee uudestaan purjehtimaan Välimerelle. Tuo näky piti hänet tolkuissaan, ja se myös toteutui.

Olin kokenut samanhenkisiä tunnelmia armeijassa, vaikka kärsimysten mittasuhteita ei voinutkaan verrata. Välimeren ase-mesta unelmoin Suomenlahden kimalluksesta.

Ajattelin matkan voivan nyt helpottavan hätääni, samanteke-vää minne suuntautuvan, mutta mieluiten meren läheisyyteen. Olin pyöritellyt lapsena lahjaksi saamaani karttapalloa ja hylän-nyt oitis kaukomaat. Kartalla näkyi Saksan demokraattinen tasa-valta, jonne kukaan ei voi matkustaa.

Nuoruuden reilausmatkoilla ahmin uusia kaupunkeja. Myö-hempinä vuosina palasin kaupunkeihin, joihin liittyi lämpimiä muistoja ja joissa olin kokenut elämäni tähtihetkiä. Rakkaat muistot Pariisista tai Prahasta saattaisivat nyt paikan päällä haa-listua tai muuttua kipeiksi. Ehkä olemassaolon ja sen uhkaavan lopun voisi nähdä uusin ja viattomin silmin paikassa, johon ei ole mitään siteitä.

Itä-Berliiniin ajauduin sattuman kautta. Nyt kuljeskelin asunnossani ja mietin, minne joutuvat DDR:n ajan kulttituotteet ja iso harppisaksan lippu. Ne kertoivat elämäni käännepisteestä. Jälkeen jäävien silmissä ne lienevät huvittavia reliikkejä maasta, joka oli kuopattu.

Kun kahta kevytmetallista jäätelömaljaa kilautti toisiaan vastaan, siitä lähti heleä sointi. Ellei sitä ollut paikan päällä koennut, se oli vain hälyääni muiden joukossa. Sellaisesta tarjoiltu vaaleanpunainen jugurtti oli herättänyt itäberliiniläisen ystäväni Leon lapsuuden eloon.

Vuoden 1989 alussa rakastettu toveri Erich Honecker vakuutti muurin säilyvän vähintään sata vuotta. Myös hänen täytyi käsitää, ettei meille ole täällä iäistä kaupunkia.

Olin tilannut ajan hammaslääkärille implantin asennusta varten, kun tulehtunut hammas oli jouduttu poistamaan. Peruutin ajan, samoin käyntini urologilla. Vaikka saisin eturauhassyövän kaupan päälle, en ehtisi siihen kuolla. Käsipainojenistelulla en viitsinyt enää itseäni kiusata.

Kaikkea en voinut lykätä, saati unohtaa. Kuolinsiivous. Pelkkä sana vihlaasi. Kirjeideni joukossa oli sellaisia, joiden en halunnut päätyvän kenenkään käsiin. Ne sopivat nuotion sytykkeeksi Uckermarkin datšallani.

Joiltakin asioilta säästyn. Ei huoli etsiä kateisiin joutuneita verokuitteja. Ekosysteemin romahdus on kulman takana, mutta ehdin alta pois. Ehkä ihmislapsen ehtoihin kuuluu elää tuhon partaalla. Nyt katselin nuoriakin ihmisiä tuon ajatuksen hengessä.

Kenkälaatikoissa oli isäni ja isoisäni ottamia valokuvia, jotka pitää järjestää. En ollut ymmärtänyt ajoissa selvittää kaikkien kuvien taustoja ja niissä esiintyviä henkilöitä. Ei ollut ketään keneltä kysyä. Oli myös kuvia, jotka vain sisareni ja minä tunsimme.

Kuvissa esivanhempieni ja vanhempieni elämykset näyttäytyvät onnentäyteisenä helminauhana, johon sodat, taudit ja onnettomuudet olivat lomittuneet. Myös omia kuviani oli tuhansittain luokittelematta ja dioja skannaamatta. Tuon urakan kautta eläisin uudestaan omia vuosiani ja sukupolvien ketjun, joka on pian hyvästeltävä. Mutta haluanko tuota kertausta?

Vanhemmiten olin ajatellut elämän liian arvokkaaksi, jotta uhraisin sen päivänpolttaville kysymyksille. Nyt sellaisiin vähäisinkin mielenkiinto oli hävinnyt. Jalkapalloa seurasin yhä, mutta se oli saanut pakenemisen sävyn. Jokainen ottelu saattoi olla viimeinen, jota pystyisin seuraamaan oireitta ja terävin aistein.

Maailmassa sodittiin, tulvat hukuttivat kyliä, kuivuus tuhosi viljelyksiä, lapsia kuoli nälkään ja tauteihin. Mitkään traagisista uutisista eivät olleet kuolemantuomioni vertaisia. Siitä oli tullut viimeinen ajatus, kun menin nukkumaan, ja ensimmäinen, kun heräsin.

Kerran olin tuntenut kuoleman hipaisun jouduttuani pienellä purjeveneellä ukkosmyrskyn silmään. Purjeet piti repiä alas. Hurjistuneet aallot uhkasivat paiskata veneen kivikkoon. Myrskän tauottua tuli tunne, ettei mikään maallinen murhe enää hetkauta. Tuota tunnetta kesti muutaman kuukauden.

Berliinin talvi, pitkä harmaa vuodenaika, oli häipynyt ja odotettu kevät armon vuonna 2021 tullut taas odottamatta. Helmholtzplatzin puistikossa kaikui mustarastaan sointuva huiluääni. Lilat krookukset olivat nousseet kuolleista. Suomessa kerrottiin hankikannosta, jollaisella hiihtelyä Berliinissä kaihoilin.

Viimeiseltä hiihtoretkeltäni olin tuonut nipun suopursun varpuja. Niiden sanotaan symboloivan valppautta elämän edessä. Varpujen tuoksu oli hiipunut ja ne olivat menettäneet vihreytensä, mutta en raaskinut heittää niitä pois.

Keväisin huumaannuin tuomen tuoksusta. Nyt pelkäsin sen suistavan minut silmänräpäyksessä apeaan mielenvireeseen.

Al Hamrassa valjunoloinen mies täytti päivittäin sanaristikoita. Hänen harva tukkansa kiersi päälakea sädekehän tavoin. Hän tappoi aikaa. Elämän lyhyiden vuoksi hän tuskin ehtii kylästyä tarkoituksettomaan puuhaansa. Nyt se oli muuttunut silmissäni kadehdittavaksi. Hän tuntui irtaantuneen ajan kulusta, ja päivien toisteisuus tuskin piinasi häntä tai oli pikemminkin tyytyväisyyden lähde.

Mitä intohimon palo enää hyödyttää? Tai kuuluisat hetkiin tarttumiset? Banaalit asiat kuten veroilmoituksen teko olivat olleet aikaa vieviä riesoja. Saisipa tehdä niitä ilman syöpädiagnoosin varjoa ja nähdä sädekehän vaikkapa valurautaisen paisingin yllä.

Nukuin huonosti, ja olin päivisin uupunut. Kuvittelin väsymyksen pikemminkin taudin aiheuttamaksi. Kun päätäni särki, pelkäsin taudin iskeneen aivoihin.

Facebook lähetti minulle mainoksen kotimaisesta koivuarkusta, jonka nurkissa on tupsut. Ehkä arkkuliikkeellä oli sopimus syöpälääkärin kanssa. Telekom tarjosi sähköpostiviestisään puhelinta, jossa on sos-toiminto. Parastamme ajatellaan loppuun saakka.

Kun ennen diagnoosia istuin parvekkeella nauttimassa luumujen maustamaa Koskenkorvaa, mietin ettei minulta mitään puutu. Luumupuu kasvoi kärrypolun varrella Oberuckerseen vastarannalla. Soutaessani takaisin vesi sädehti airojen lappeissa ja hankaimien kitinästä oli lapsuuden sointi. Vihurit rypyttivät järven pintaa, kunnes tuuli tyyntyi ja järvestä tuli taivaan peili. Töyhtöhyppäparvet valmistautuivat muuttomatkalleen. Tuntui kuin ne olisivat kutsuneet mukanaan kohti etelää.

Jos elämässä oli pakko nähdä jokin tarkoitus, se sisältyi sellaisiin hetkiin. Ellei tuon tarkoituksen perään kyselty, se oli hyvä merkki. Turha järkeily ja ymmärtämisen pakko vain hapersivat elämän lyyristä perusvirettä. Päämäärättömyys sai jotkut haaveilemaan filosofin urasta ikään kuin sellainen jotain kirkastaisi. Kun olin halunnut nähdä maailman, olin sysännyt maailmankatsomukset syrjään.

Koskenkorvassa oli maistunut nuoruuden tanssimatka. Yläruumiin iho oli tuntenut järven tuulenvireen ja päivän raukaisevan hehkun. Aistimus oli vapauttanut ajan järkähtämättömästä ikeestä ja luonut ajatuksetonta rauhaa. Ajattelin jonkun muun soutelevan veneelläni, kun en itse siihen pysty tai minua ei enää ole.

Seesteinen rauha oli poissa. Kun lorun loppua ei voinut torjua, se oli kohdattava ja hyväksyttävä. Yritin nähdä kutistuvassa elämässä ainutkertaista hohdetta. Olin elänyt pitkän ja hyvän elä-

män eikä keskimääräinen elinikä ollut kaukana. Ammatillisen harhapolun jälkeen olin löytänyt henkisen olemukseni lähteille. Lähtö oli joka tapauksessa lähellä.

Olin ehtinyt miettiä, että jos eläisin satavuotiaaksi, olisi ehkä miellyttävää vaihtaa maisemaa. Viikatemies uhkasi kuitenkin tulla ennen aikojaan ja piti totuttautua ajatukseen olla kuollut. Elämiseen olin ehtinyt tottua.

Iäisen elämän ajatus keksittiin huojentamaan elämän lyhyiden tuskaa. Suomalainen kansanviisaus sanoo ihmisen elävän niin kauan kuin hänet muistetaan. Ajatus on kaunis, mutta tuo lohtua enintään jälkeen jääville. Sanottiin myös, että kun hätä on suurin, on apukin lähellä. Sellaisesta ei ollut toivoa. Elämä tuntui hiipuvan kesken, raakileena.

Ylenpalttisen juomisen armoon en uskonut, se vain pahentaisi tilannetta. Palasin kirjoihin, jotka olivat merkinneet paljon. Näin sanoja ja lauseita, mutta en enää ajatuksia niiden takana.

Pelkäsin ennen pitkää luhistuvani sekasortoisten mietteiden alle. Hädissäni pakenin shakin selkeään ja järjestäytyneeseen maailmaan ja toivoin sen etäännyttävän lopun kauhunäkyjä sumeaan taivaanrantaan. Shakin siirtojen kulku seurasi tahtoani, ja pelivariaatioiden sokkelossa ajatuksen kirkkaus oli ratkaisevaa eikä sattumille jäänyt sijaa.

Kasvotusten pelaaminen ja keskustelut pelikavereiden kanssa olivat keskeinen piirre shakin lumousta, mutta nyt pikapelit verkossa tuntuivat luontevalta. Portaali tiesi aiempien pelien perusteella kunkin tason ja valitsi muutamassa sekunnissa samantasoisien. Vastustajan nimen yhteyteen tuli hänen kotimaansa lippu. Kun näin Venäjän lipun, peliin tuli ylimääräistä latausta ja revanssihenkeä.

Pelit tarjosivat hetkellisen unohduksen ulkomaailmasta. Lopetin pitkien pelisarjojen tahkoamisen vasta, kun tein uupumuksen vuoksi yhä enemmän tappioihin johtavia virheitä.

Muutettuani Berliiniin vuosikymmen sitten istuin päivittäin Al Hamrassa. Sen kanta-asiakkailla oli nimet ja he kättelivät tavatessaan toisensa. Kaksi miestä pelasi usein nurkkapöydässä. Kun he huomasivat, että seurasin syrjäilmällä heidän pelejään, toinen heistä haastoi minut peliin.

Siitä lähtien pelasin Danielin kanssa viikoittain. Myös hän oli oppinut pelin pikkupoikana. Luotin siihen, ettei pelaaminen enää karkaa käsistä, kuten lapsena oli tapahtunut.

Alussa Daniel oli minua etevämpi, mutta vähitellen kipusin samalle tasolle. Pelit hänen kanssaan olivat egojen kaksintaistelua, yhteiskunnallisten väittelyittemme jatke. Shakissa paremmuus ratkesi objektiivisin perustein.

Pidin Danielia Putinin äänitorvena. Maailmanpoliittiset maailmamme olivat niin kaukana toisistaan, että väittely pelkästään turhautti. Kun puhuimme yleisinhimillisistä teemoista, ymmärsimme hyvin toisiamme. Meillä oli myös samankaltainen vino huumorintaju.

Halusin välttämättä vielä päihittää Danielin. Melanoomadiagnoosi pani tutkimaan maanisesti shakkihistorian huippupelejä, joista opin nerokkaita muunnelmia. Tolkullisesti ajatellen se oli hupenevan ajan hukkaamista, mutta en tässä tilanteessa osannut ajatella järkevästi.

Danielin isä Rainer oli 1943 osallistunut Hitlerin vastaisen attentaatin suunnitteluun. Hän jäi siitä kiinni, mutta todisteet jäivät huteriksi ja hän selvisi kahden vuoden vankilatuomiolla.

Rainer sai vietyä vankilaan kirjan, johon oli kirjattu shakkihistorian loistopelejä, mutta nappulat häneltä takavarikoitiin. Hän kätki sellissään tummaa ja vaaleaa leipää. Kun ne olivat kivahtaneet, hän veisti niistä kynsisaksilla nappulat ja piirsi tiilen sirulla lattiaan ruudukon.

Hän kävi loistopelit moneen kertaan läpi. Hän ymmärsi, että itseään vastaan pelaaminen oli hulluutta. Yhdellä vartijoista

oli kopissaan shakkilauta ja nappulat. Rainer ystäväystyi tämän kanssa ja sai houkuteltua miehen pelaamaan. Vartija teki siirtonsa tuodessaan selliin velliä ja leipää. Seuraavalla käynnillään hän näki Rainerin siirron ja teki taas omansa. Sodan jälkeen miehet osuivat kerran samaan kahvilaan ja pelasivat vielä yhden pelin, joka päättyi remissiin.

Kylmän sodan aikana Rainer perusti Länsi-Berliinissä verkoston, jonka avulla etsittiin Neuvostoliiton vyöhykkeellä pidätettyjä ja kadonneita sekä autettiin vainon kohteeksi joutuneita pakenemaan länteen. DDR:n johdolle hänestä tuli painajaismainen vihollinen. Hän oli pitänyt historian ironiana, että ilman Hitleriä DDR olisi jäänyt syntymättä ja hänen elämänsä olisi saanut toisen suunnan. Vanhoilla päivillään hän perusti CIA:n tukeamana 1962 Berliinin Muurimuseon.

Rainerin kuoltua Daniel peri tuon kirjan. Myös hän tutki kirjassa kuvattujen pelien kulkuja ja osasi usein palauttaa meidän välisten pelien asetelman johonkin kirjasta oppimaansa.

Daniel oli huippuälykäs ja vastarannan kiiski kuten isänsä. Opponoinnin kohteet vain olivat toiset. Hän oli opiskellut elokuvataidetta ja halusi tehdä jotain siihen liittyvää, mutta tuhlassa aikaansa vastustamalla milloin mitään ja julistamalla salaliitto-ideoitaan. Vuodet vierivät, mitään raapaisunjälkeä maan kuoreen ei syntynyt ja tuskin ehtii syntyä. Ei ole helppoa nousta kuuluisan isän varjosta.

Kahdeksanvuotiaana olin lukenut koirankorville Eero Böökien kirjan *120 lyhyttä loistopeliä*. Kanteen olin piirtänyt muurahaisia seurattuani mökillä niiden polkuja. Myöhemmin kuulin jonkun tehneen muurahaisten polku-uskollisuudesta väitöskirjan. Se oli tutkijan pysyvä testamentti ihmiskunnalle. Aina kun selailin Böökien kirjaa, lapsuuden tunnot tulvahtavat mieleen. Silloin elämä näyttäytyi päättymättömänä.

Muistin erityisesti pelin, jossa lajin ihmelapsi Reshevsky valitsi Alehinin puolustuksen – suurmestari Alehinia vastaan. Loppupelissä Reshevsky joutui antautumaan ja hänen kerrottiin purskahtaneen itkuun. Kaikki eivät voineet shakissakaan voittaa, mutta Reshevskyn hullunrohkeus oli kadehdittavaa, ja ripaus siitä tarttui pelityyliini. Samaa henkeä toivoin myöhemmin elämäntapaani.

Insinööri-isäni lopetti pelaamisen kanssani hävittyään toistuvasti. Isoisääni tappiot eivät haitanneet, hän vain naksutteli teko-hampaitaan tukalissa tilanteissa. Naksuttelu palasi mieleeni, kun näin dokumenttifilmissä presidentti Paasikiven puhuvan. Hänen posliinisissa tekohampaissaan oli luurankomaista kalinaa.

Isoisä vältti selviä virheitä, mutta hänen manöövereistään puuttui voittoon johtava ajatus, ja pelit kävivät yksitoikkoisiksi. Opin häneltä lähetin olevan venäjäksi norsu ja ranskaksi narri. Hän sanoi *garde* kun uhkasi kuningatartani, mikä oli vanha herasmiesmäinen tapa. Silloin hän oli samanikäinen kuin minä nyt.

Hankin uusia shakkikirjoja. Näin shakkiruudukon ruutunäkikileivässä, koulun lattiaalaatoissa ja Helsingin kantakaupungin kartassa, joka koristi eteisemme seinää. Luokkahuoneessa kätkin ohuen shakkikirjan oppikirjojen väliin.

Kertailin mestareiden pelejä nukkuessani ja valvoin tuntikausia. Näin painajaisia, joissa nappulat muuttuivat piruiksi ja hirviöiksi. En enää erottanut unta ja todellisuutta toisistaan. Päivisin olin umpiväsynyt, kiukuttelin sisarilleni ja ahmin karkkeja.

Jonkin valvotun yön jälkeen ymmärsin lopettaa. Heräsin aamuisin virkeänä. Näkkileipä oli jälleen vain näkkileipää, jumalanviljasta tehtyä. Hevososen lempeä katse, karvapeitteen tunto ja lämmin hengitys koskettivat enemmän kuin pelilaudan puinen ratsu. Lapsuuden ilo palasi elämään.

Murrosiässä koulunkäynti takkusi ja elämä murjoi muutenkin. Saadakseni muuta ajateltavaa otin hetken oikusta osaa kou-

luni Norssin shakkiturnaukseen, jonka voitin. Sain lohtua; en voinut olla läpityhmä.

Matkustin 17-vuotiaana Seven Seas -laivalla vaihto-oppilaaksi Minnesotaon. Laivalla oli seitsemänsataa nuorta Länsi-Euroopan eri maista. Matkan aikana järjestettiin cup-muotoinen shakkiturnaus. Selvisin vaivatta semifinaaliin asti. Siinä kohtasin ruotsalaisen, jota suomalaiset pitivät omahyväisenä öykkärinä. Heidän mielestään isänmaallinen velvollisuuteni oli lyödä hänet enkä voinut pettää odotuksia. Se peli ei ollut vain peli.

Finaalissa sain vastaan hollantilaisen, joka tiedettiin maansa nuorten mestariksi. Kuvittelin, että jos pelaan virheettömästi ja noudatan hyväksi havaitsemaani strategiaa, en voi hävitä.

Pöydän ympärille kerääntyi katsojarinki, joka eli pelin vaiheiden mukana, joukossa myös aiemmat vastustajani. Se oli uusi kokemus, mutta hämmennys unohtui, kun katseeni nauiliintui nappuloihin. Asetelma muistutti Stefan Zweigin *Shakkitarinassa* kuvattua peliä laivalla, joka oli matkalla New Yorkista Buenos Airesiin.

Joku tiesi kertoa, että laivan tuntumassa hyppi delfinejä. Osa katsojista lähti katsomaan niitä, mutta he palasivat pian takaisin.

Jouduin jo pelin alkuvaiheessa pulaan ja yritin turhaan keksiä siirtoja siitä pääsemiseksi. Kun ahdinko ei hellittänyt, pyysin Jumalalta apua. Hän vastasi vaikenemalla.

Huomasin vastustajani taktisen ylivoiman. Hän pelasi virheettömästi ja pakotti minut virheisiin. Siirto siirrolta puolustukseni mureni ja toivottomassa tilanteessa kaadoin kuninkaani luovuttamisen merkiksi. Siinä vaiheessa ymmärsin, ettei Jumala voinut olla pelissä puolueellinen.

Vastustaja oli sympaattinen kaveri, mikä teki tappion helpoksi kantaa. Hän ei ollut saanut ylivertaista pelitaitoaan Herran armo lahjana. Tajusin, että jos aikoisin shakissa saavuttaa jotain, sille pitäisi uhrata seuraavat vuodet, mutta silti ei olisi takeita menes-

tyksestä. Kilpakumppanillani oli joka tapauksessa tukeva etumatka. Pahimmassa tapauksessa tulisi tunne hukatuista vuosista.

Niinpä en liittynyt amerikkalaisen kouluni shakkikerhoon. Kielen oppimisessa oli tarpeeksi tekemistä. Pelkäsin myös kansakouluaajan unettomien öiden ja pelihoureiden toistumista. Kouluni jääkiekkjoukkueessa pelaaminen taas toi energiaa ja puhdasta iloa.

Minnesota oli intellektuaalista autiomaata. Paluumatkan alkaessa teki mieli sitoa Vapauden patsas kaulastaan laivan peräkoukkuun. Tuo vuosi määritti monessa mielessä elämänkulkuaani. Enää ei olisi tullut mieleen pyytää ylhäältä apua. Amerikkalaisen perheeni järkkymätön elämää kahlitseva usko ja näytelmällinen hurskaus olivat käyneet voimille, ja hyppäsin siltä polulta syrjään. Ajattelin kadotuksen ja pelastuksen olevan pelottelua ja houkuttelua, joilla meitä yritetään hallita. Oli vapauttavaa ajatella, ettei Jumalaa ole olemassa eikä ole olematta. Minusta tuli ateisti hänen armostaan.

Unohdin shakin vuosikymmeniksi. Pelasin vain satunnaisesti, kunnes Berliinissä löysin pelin uudestaan. Sytykkeenä toimi videoklippini, jossa taiteilija Marcel Duchamp kertoo runollisesti shakin pelaamisestaan. Hän sanoi pelaamisen olleen se osa hänen elämästään, josta hän nautti eniten. Se antoi hänelle myös taukoja maalaamisesta ja esti häntä toistamasta itseään taiteessaan. Hän oli aloittanut shakin nuorena ja sanoi pelaavansa kuolemaansa asti. Hänen sanottiin tarvitsevan shakkia kuin pikkulapsi tuttipulloa.

Katsoin tuon klipin taas kerran, ja näin sen uusin silmin. Jos Duchamp halusi viedä shakin mukanaan tuonelaan, niin miksen sitten minä. Nyt halusin nukkua huonosti shakin, en kuolemanajatusten vuoksi.

Tietokoneen näyttö välkehti öitä myöten. Poimin legendaristen shakin suurmestareiden pelejä runsaan vuosisadan ajalta

ja kuuntelin analyyseni niistä. Capablanca, Alehin, Botvinnik, Reshevsky, Smyslov, lapsuudestani tutuiksi tulneiden suurmestarien ja avausmuunnelmien nimet kaikuivat maagisesti korvissani: espanjalainen neliratsupeli, sisilialainen puolustuksen lohikäärmemuunnelma, kuningasintialainen hyökkäys. Mieli liiteli maasta toiseen ja paha maailma pysyi shakkiruudun tuolla puolen.

Capablanca kääntyi korvissani Casablancaksi, mikä lisäsi nimen hohtoa. Muistin hänen kirjoittaneen, että hän näki vain yhden siirron eteenpäin, mutta se oli aina ainoa oikea. Lausuma kuvasi huippupelaajaan egoa, vaikka ei voinut olla totta.

Näin itseni lapsena siirtelemässä nappuloita mestareiden pelejä seuraillen. Uneksin pelistä, jossa pelaan kahdeksanvuotiaasta itseäni vastaan. Nykyminä voitaisi, mutta vasta tiukan kamppailun jälkeen. Ehkä olisin varoittanut ylettömän pelaamisen vaaroista.

Katsoin uudestaan myös amerikkalaisen Bobby Fischerin ja venäläisen Boris Spasskin dramaattisen pelisarjan, jonka maailmanmestari Spasski hävisi. Kylmää sotaa ja suurvaltojen uskottavuutta heijasteleva ottelu käytiin Reykjavikissa 1972.

Samana vuonna olin mennyt naimisiin ja Suomen Pankin leipiin. Rakennutin talon Kirkkonummelle, raivasin lepikkoon puutarhan, perustin kanalan ja pystyitin huussin pihan perälle. Se oli ehkä vaistomainen yritys tavoittaa jotain lapsuuteni katoavasta Suomesta. Elämä näyttäytyi rannattomana merenä, joka kutsui purjehtijaa.

Mies saa tietää sairastavansa levinyttä melanoomaa. Häivyttääkseen kuolemanpelkooan hän pelaa maanisesti nettishakkia. Silloin hän näkee salaa otetun valokuvan, jossa shakin suurmestari Igors Rausis istuu invavessassa matkapuhelin kädessään. Kuva paljasti Rausiksen käyttäneen turnauksessa tietokoneen shakiohjelmia.

Rausiksen pelit oli pelattu. Mies saa pakkomielteen selvittää, mikä sai yli neljä vuosikymmentä shakkia ympäri maailmaa pelanneen ja opettaneen suurmestarin sortumaan huijaukseen. Hän matkustaa Riikaan ja löytää lopulta Rausiksen työmaakopista, jossa tämä istuu yövartijana.

Miehet juovat yötä myöten teetä ja puhuvat huijauksesta, valinnoista, lapsuudesta, luopumisesta, elämästä ja kuolemasta. Myös Rausis sairastaa parantumatonta syöpää.

Rausiksen kertomuksista välittyi huippushakin kiehtova mutta armoton peliareena, jossa useimmilla mestaripelaajilla on vain hävittävää. Shakki ei ole vain peli.

Kaiken jälkeen satunnainen kohtaaminen kahvilassa saa miehen näkemään loppuelämänsä uusin silmin.

Shakkimestari on eleginen ja sivistynyt pieni helmi, joka käsittelee suuria kysymyksiä 64 ruudun äärellä.



ISBN 978-952-382-859-9

84.2

docendo.fi